

СИНКРЕТИЗМ У СИСТЕМІ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті йдеться про особливості накладання значення підрядних речень у межах функціонально-семантичного поля СПР. Описується семантичний блендінг у рамках СПР, який має місце на периферії складнопідрядного речення.

Ключові слова: речення, ядро, периферія, категоріальне значення, синкретизм.

Синтаксичні зміни у тексті завжди привертали увагу та викликали зацікавленість дослідників. Сучасний стан лінгвістичних розвідок характеризується спрямованістю уваги мовознавців до проблем функціонування та розвитку мовних систем. Одним із здобутків синтаксичної теорії є трактування **речення** як багаторівневої, ієрархічно організованої одиниці, структурні елементи якої перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодії.

Дослідники середини та другої половини ХХ ст. описали низку конститутивних ознак, які характеризують речення у структурному, семантичному і функціональному планах (В. Белошапкова, Л. Іофік, Н. Я. Біренбаум, Н. Арутюнова, Л. Бархударов, В. Богданов, Г. Валімова, Г. Акімова, А. Загнітко, Н. Гуйванюк, В. Ярцева, Т. Ломтев, Н. Матвеева, А. Мухін, Н. Поспелов, Н. Слюсарева, А. Смирницький, М. Черемісіна, О. Прокопчук, І. Буніятова, З. Єгорова, О. Jespersen, E. Kruisinga, J. Lyons, H. Poutsma, H. Sweet та ін.). Однак у синтаксисі є ще багато невирішених питань, фактів, які не містять повного спектра ознак однієї й тієї ж категорії, у них спостерігається **синкретизм** (суміщення) граматичних властивостей різних категорій. Структурно-семантичний аналіз синтаксичної системи з урахуванням не лише типових, але й синкретичних конструкцій найбільш об'єктивний, оскільки спроможний нейтралізувати протиріччя між типовими та перехідними синтаксичними явищами, показати їх взаємодію та взаємовплив, диференціювати їх відношення. Особливо яскраво ці процеси проявляються в системі складнопідрядного речення (далі – СПР).

Метою статті є дослідження синкретичних гіпотаксичних структур різних типів в їх взаємозв'язку в межах синтаксичного поля СПР.

Однією із найскладніших проблем сучасного синтаксису є створення несуперечливої типології СПР, оскільки для розробки чіткої та універсальної класифікації цих конструкцій немає єдиного принципу (аспекту). Його відсутність пояснюється тим, що між компонентами СПР – головним та підрядним реченням – існують різні смислові відношення, ці речення мають різну структуру і характеризуються певною семантикою, найтонші відтінки якої виражаються за допомогою багатого арсеналу різноманітних мовних засобів. Найбільш системними та логічними у наш час вважаються структурно-семантичні класифікації СПР [2, 5, 6], оскільки у них представлено багатоаспектний опис складнопідрядних конструкцій (далі – СПК), сукупність яких трактується як єдина, фундаментальна та чітка система, ці типології охоплюють більшість СПР, при класифікуванні враховуються і значення компонентів складнопідрядних конструкцій, і структура цих конструкцій, і співвідношення між ними, тобто СПР пояснюється як цілісна структурна та семантична одиниця синтаксису. СПР об'єднує у собі структурно-семантичні компоненти різних мовних рівнів: синтаксичного, морфологічного, лексичного, що дає змогу розглянути систему СПР як функціонально-семантичне поле особливого типу. Кожний структурно-семантичний тип СПР, у свою чергу, представляє собою систему, яка об'єднує функціонально-семантичні різновиди, які містять ядро та периферію цього типу.

Наявність у синтаксисі не лише однозначних, але й синкретичних СПР, необхідність більш системного, багатоаспектного їх аналізу зумовила створення нового сучасного ва-

ріанта структурно-семантичної класифікації СПР, яка уточнюється у семантичному аспекті, оскільки спирається на теорію функціонально-семантичного поля (далі – ФСП) [3] та синкретизму [4]. Під синкретичним СПР маємо на увазі гіпотаксичні синтаксичні конструкції, в яких синтезуються два або декілька граматичні значення, одне з яких інваріантне, категоріальне, а інше – додаткове. Інваріантне значення у синкретичних структурах слабшає, оскільки вони набувають диференційних ознак СПР інших структурно-семантичних видів – конструкцій, які функціонують в межах інших полів.

Універсальною моделлю, за допомогою якої можна вивчати взаємодію елементів мовної системи, вважається розроблена В.В. Бабайцевою шкала перехідності, яка наглядно підтверджує співвідношення властивостей порівнюваних явищ [1]. В окремих аспектах теорія синхронної перехідності зближається із теорією поля, біля витоків якої стояли К. Хейзе, та Й. Трір, продовжили дослідження у цьому руслі Р. Іпсен, В. Порціг, Л. Вайсберг, Х. Брінкман.

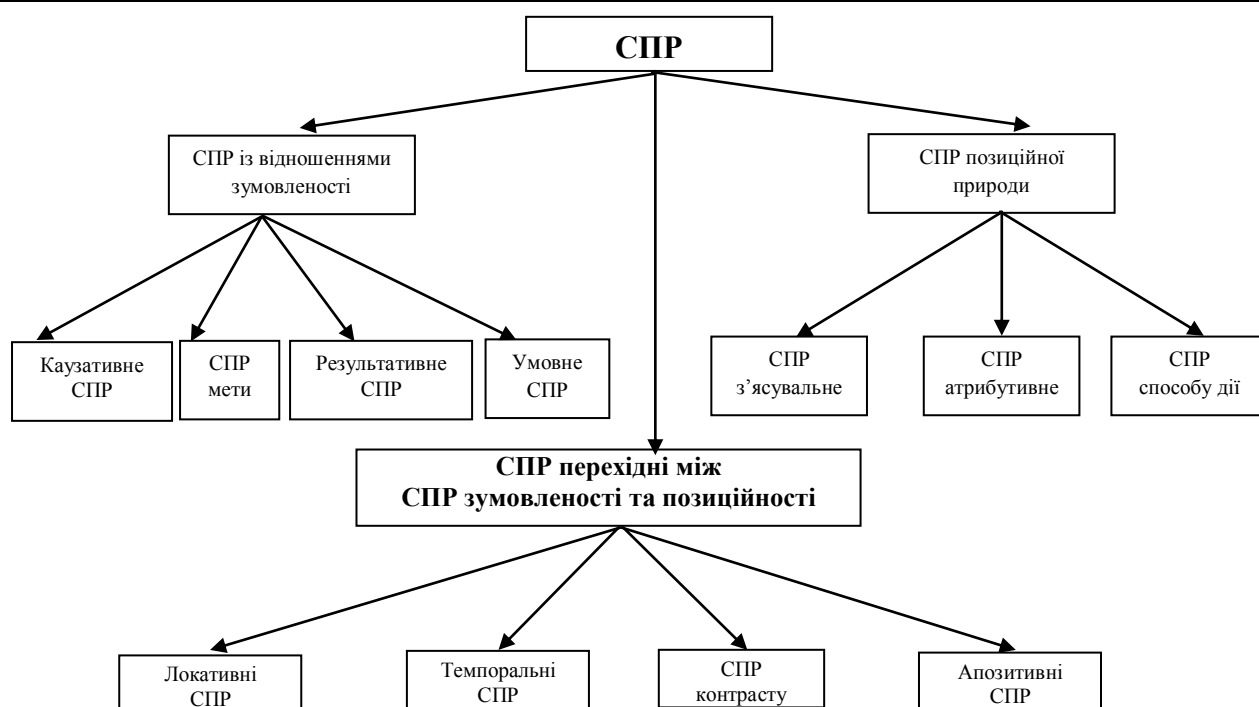
А. Бондарко, який зробив величезний внесок у розробку даної концепції, визначає ФСП як систему різнорівневих засобів мови (морфологічних, синтаксичних, лексичних, словотворчих, а також комбінованих – лексико-семантичних тощо) об'єднаних на основі спільності та взаємодії їх синтаксичних функцій [3].

Центральним поняттям теорії поля є функція, яка тлумачиться двохаспектно: це здатність мовної одиниці до виконання певного призначення, потенціал функціонування, та реалізація цієї здатності, тобто результату функціонування, досягнута мета у мовленні. Функція (значення) є визначальним елементом граматичної категорії, підпорядкованим елементом вважається структура, вони тісно взаємодіють, внаслідок чого мовні одиниці можуть аналізуватися як в напрямі «від функції до засобів» (від значення до форми), так і від «форми до значення».

У ФСП розмежовуються ядро (центр) та периферія. Ядерним структурам притаманний повний набір граматичних ознак мовної одиниці, тобто в них зосереджено її категоріальне значення. На периферії представлені члени ФСП, функціональне навантаження яких зменшилося, оскільки вони не мають повного набору цих ознак. Периферійні ж конструкції завжди синкретичні, тому що окрім ознак, властивих даній мовній одиниці, вони мають ознаки інших мовних категорій [4, с. 22]. За А. Бондарко в основі будь-якого ФСП лежить певна семантична категорія – той семантичний інваріант, який об'єднує різні мовні засоби та зумовлює їх взаємодію. Такою категорією може бути понятійна категорія підпорядкування, зокрема, це відноситься до СПР, в яких найбільшою мірою проявляється взаємодія кожного варіанту із певними засобами формального вираження [3].

Таким чином, в основі ФСП СПР лежить широка понятійна категорія підпорядкування. У той же час абстрактне граматичне значення підпорядкування одного компонента іншому є найбільш загальною функцією СПР. Функція підпорядкування – синтаксична залежність простих речень у складі головного – для поля «СПР» є фоном, специфікаторами ж можуть вважатися підрядні сполучники, сполучні слова, кореляти, синтаксична функція підрядного речення, співвідношення форм часу, способу та виду присудків головного та підрядного речень, лексичне наповнення речень тощо. Отож, систему СПР представляємо як сукупність взаємодіючих полів, які пересікаються, причому кожне з яких має своє ядро та периферію, приєднану до ядра за допомогою певного специфікатора, який детермінує функціонально-семантичне призначення підрядної клаузи. На периферіях функціонують синкретичні СПР, які контамінують властивості СПК різних ФСП, тобто СПР різних типів.

У системі СПР виокремлюється два основні напрямки: позиційність та зумовленість. Виділення групи СПР позиційної природи пов'язано із домінуванням структурного аспекту, виділення СПР із відношенням зумовленості – із пріоритетом семантичного принципу. При кваліфікації СПР, перехідних між позиційними конструкціями та конструкціями зумовленості, застосовуються однаковою мірою і структурний і семантичний аспекти дослідження.

На думку С.Дружиніної саме конструкції із відношеннями зумовленості є ядром системи СПР, оскільки в основі цілісної наукової картини світу лежить теорія детермінізму – взаємозумовленості подій, фактів, явищ [4, с. 21]. СПР зумовленості є найбільш компактними, «спаяними», тісно переплетеними між собою конструкціями, оскільки кожний вид СПР зумовленості на логічному рівні відображає каузальну (причинно-наслідкову) ситуацію, яка реалізується і в умовних, і концесивних, і результативних. СПР зумовленості постійно активуються, їх кількість постійно зростає, саме в конструкціях зумовленості найбільш чітко простежуються дві протилежні тенденції у розвитку СПР – до створення диференційованого та недиференційованого зв'язку, в межах СПР активно розвивається велика кількість їх синкретичних функціонально-семантичних різновидів, що свідчить про високий семантичний потенціал конструкцій цієї групи; в СПР зумовленості завжди присутнє значення об'єктивної модальності. Категорійне значення СПР зумовленості визначається за моносемантичним сполучником (причини, умови, мети, наслідку тощо).

В ядрах полів **причини, умови, мети, допусту, наслідку** знаходяться структури, у яких семантика каузативності виражається досить чітко. Напр.: (1) *Because she had arrived at the hospital late, and already advanced in labour, she had been brought up on a stretcher from Emergency* [9, p. 15]; (2) *If a frozen section produced a 'malignant' verdict, surgery would continue at once* [9, p. 23]; (3) *McNeil, as pathology resident, had authority even though his hospital pay was little more than the janitor's own* [9, p. 36]; (4) *He was so used to these outbursts that sometimes they had the effect of making him calmer* [9, p. 180].

На периферії знаходяться синкретичні структури. Периферія ФСП СПР причини представлена конструкціями із синкретичними значеннями **причини** та **наслідку**: (5) *He used a clean knife to lift the pages so he would not stain them* [8, p. 47]; The **cause** for using a clean knife to lift the pages was not to put stains or The **result** of using clean knife was so **that** not to leave stains; (6) *She held out the board so he could read without touching it* [8, p. 205]; [cause] *She held out the board so he could read without touching it, or ...* [result] *so that he could read without touching it*; (7) [cause] *Robert crossed over and seated himself upon the step below Mrs. Pontellier, that he might watch her work* [8, p. 10] or [result] *... so that he might watch her work*.

На периферії ФСП СПР із значенням умови знаходяться СПР із значенням **умови** та **причини**: (8) [condition] *If defeated now, some of the people concerned might well change their wills, cutting the hospital off* [8, p.28] або [cause] *As defeated now, some of the people concerned*

might well change their wills, cutting the hospital off; (9) [condition] Then, if this approach failed, he would have to resort to more direct methods [8, p. 83] або [cause] Then, as this approach failed, he would have to resort to more direct methods.

Периферійними функціонально-семантичними різновидами СПР мети є конструкції із синкретичним значенням **мети** та **причини**. Напр.: (10) [purpose] *The excessive physical charm of the Creole had first attracted her, for Edna had a sensuous susceptibility to beauty [8, p. 12] (for-as far as) [cause] The excessive physical charm of the Creole had first attracted her, as far as Edna had a sensuous susceptibility to beauty.* На периферії ФСП СПР із значенням **допусту** функціонують структури із синкретичним значенням **наслідку**. Напр.: (11) *Though he was young, he did not look boyish [7, p. 265]. He did not look boyish because he was young [result].* На периферії ФСП СПР із значенням «наслідку» розміщуються структури із синкретичним значенням **наслідку** та **ступені**. Напр.: (12) *Two broad dormer windows looked out toward the Gulf, and as far across it as a man's eye might reach [8, p. 18] or [result] ... so that a man's eye might reach.*

Таким чином, для того щоб визначити категоріальне значення позиційного СПР, необхідно враховувати синтаксичну функцію наявного чи імпліцитно існуючого коннектора, який детермінує синтаксичну функцію підрядного речення, а значить семантику всього СПР. Застосування цих теорій дає змогу описати систему СПР комплексно, як польову організацію і детально описати синкретичні периферійні структури.

У перспективі планується опис інших типів синкретичних СПР.

Список використаної літератури

1. Бабайцева В. В. Явления переходности в грамматике русского языка / В. В. Бабайцева – М. : Дрофа, 2000. – 640 с.
2. Белошапкова В. А. Сложные предложения в современном русском языке / В. А. Белошапкова. – М. : Просвещение, 1967. – 160 с.
3. Бондарко А. В. Теория и значение в системе функциональной грамматики: на мат. русского языка / А. В. Бондарко ; Рос. Академия наук. Ин-т лингвистических исследований. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 736 с.
4. Дружинина С. И. Синкретизм в системе сложноподчиненных предложений современного русского языка : автореф. д-ра филол. наук / С. И. Дружинина. – Орел, 2010. – 54 с.
5. Максимов Л. Ю. Многомерная классификация сложноподчиненных предложений (на материале современного русского языка) : автореф. дис. д-ра филол. наук / Л. Ю. Максимов. – М., 1971. – 46 с.
6. A Comprehensive Grammar of the English Language. – Edinburgh : Longman Group Limited, 1985. – 1779 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Cather Willa One of ours. – New York : A. A. Knopff, 1922. – 459 p.
2. Chopin K. The Awakening 1899: <http://english-tips.org/index.php?newsid=1150793541>
3. Hailey Arthur. The Final Diagnosis. – М. : Iris-press, 2006. – 352 p.

BOYKO Yu. P.
Khmelnyskyi National University

Summary

The article deals with the subordinate clause contamination within the functional semantic field of complex sentence. Semantic blending described in the article takes place in the periphery of the complex sentence.

Key words: *sentence, nuclear, periphery, categorical meaning, syncretism.*